

**ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ ТА
ІНСТИТУТАЛІЗАЦІЇ У ПЕРІОД РАДИКАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В
УКРАЇНІ НА РУБЕЖІ ТИСЯЧОЛІТЬ:
ДОСВІД СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ
(Рецензія на монографію В. Андрущенка «Організоване суспільство»)**

Монографія Віктора Петровича Андрущенка «Організоване суспільство» у своєму третьому, виправленому і доповненому виданні подає взірць системного підходу до масштабної науково-теоретичної і водночас соціально-практичної проблеми – пошуку оптимальної моделі осмислення та практичного втілення стратегічного завдання суспільної самоорганізації та інституалізації сучасної України. Вирішення цього завдання можна вважати успішним – щонайменше у його теоретичній частині. Однак, враховуючи не просто діяльну участь, але й титанічні організаційні особисті зусилля автора у різних напрямках суспільної самоорганізації в Україні та далеко не останню його роль в структурних суспільних реформах в Україні та особливо у інституційному дизайні як основі цих реформ, можна впевнено говорити, що дана монографія не лише спрямовує своїх читачів до майбутніх суспільних змін в Україні, але й сама є, значною мірою, підсумком багатьох уже реалізованих суспільно-політичних та освітньо-культурних проєктів, реалізованих під керівництвом академіка Віктора Петровича Андрущенка.

Серед особливостей концепції автора слід вирізнити кілька важливих, конституюючих увесь текст монографії, складових.

Не можна не відзначити послідовно дотриману позицію філософії консерватизму як осмислений і чіткий вибір автора. На підтвердження такої позиції говорить і сама тема соціального порядку як пріоритетна для соціальної теорії і практики, і відкрита критика концепції відкритого суспільства Карла Поппера («облуда «відкритого суспільства»») - цілий підрозділ у першому томі, с. 493-508), а також послідовна, хоча й завжди конструктивна критика окремих ідей деяких інших представників політичного лібералізму. На підтвердження консервативних переконань автора говорить і вибір ним тих класиків філософії, ідеї яких він бере за основу своєї концепції організованого суспільства: мораліст Сократ, аристократичні Геракліт і Платон, шанувальник законів природи Демокріт, захисник громадянських чеснот Аристотель, свободолюбний Еразм Роттердамський (який водночас тривалий час був непримиреним критиком протестантизму), викличний, але вкрай патріотичний Ніколо Макіавеллі, непохитний в утвердженні державного суверенітету Томас Гоббс, безкомпромісний Імануїл Кант, солідний і абсолютно позитивний Георг Гегель, вірний природі і традиційним людським почуттям Людвіг Фюєрбах, фаталістично-революційний Карл Маркс. У кожного з цих авторів живе дух свободи і творчості – але кожен з них, хоча й по-своєму, цілком оригінально, є послідовним захисником порядку і ієрархії: природних, суспільних, моральних, загалом духовних. Кожен з цих мислителів є прихильником гармонії – її збереження або ж її здобуття, кожен непохитний у своїх переконаннях, кожен захищає власне розуміння елітарності. Саме ці риси знаходить і автор, більше того – дає їм розвиток у докладанні до аналізу історії і сучасності українського суспільства.

За великим рахунком, саме українському суспільству, і навіть точніше – долі України – присвячена дана монографія. Автор сам є представником двох епох – України радянської та новоздобутої незалежної України. Талановита людина завжди буде успішною. Ще у 70-80-ті роки минулого століття Віктор Петрович мав цілком успішну і гідну кар'єру філософа, вченого і професора, ефективного адміністратора вищої освіти. Однак, саме незалежна Україна повною мірою розкрила його людські і професійні таланти. Однак, не меншою мірою, аніж Віктор Петрович завдячує незалежній Україні за надані прекрасні можливості для особистісної самореалізації, і сама незалежна Україна стала можливою такою, якою вона є нині, багато у чому стала можливою завдяки тому колосальному організаційному внеску, який здійснював і здійснює ось уже майже три десятиліття Віктор Петрович Андрущенко. Передусім, це – величезна робота у сфері кадрової політики системи вищої освіти: кількість управлінців вищої ланки, які завдячують своїм професійним і науковим зростанням академіку Андрущенко, уже давно перевалило за сотню, у числі цих топ-менеджерів – десятки ректорів українських університетів, директори коледжів, училищ, інших закладів освіти. Особливо системний характер має організаційна діяльність Віктора Петровича у галузі вітчизняної педагогічної освіти і становлення філософії

освіти як наукового і освітнього напрямку в Україні. Більше того, організаційні зусилля академіка Андрущенка вийшли на міжнародний рівень: саме він є ініціатором укладання і прийняття у 2013 році у Німеччині Педагогічної конституції Європи. Тому викладені у першому та, особливо, другому томі результати дослідження трендів розвитку системи освіти України є результатом не лише наукових досліджень автора, але й значною мірою попереднім підсумком його власних колосальних організаційних зусиль. Таким чином, доля України, доля вітчизняної системи освіти, провідна роль філософії у становленні цієї долі з самого початку нерозривно взаємопов'язана з долею автора цієї монографії.

Здійснене автором монографічне дослідження стало невід'ємною складовою вагомого філософського внеску у справу становлення української державності і української системи освіти. Заради справедливості слід зазначити, що надзвичайно масштабне і непросте завдання створення системи освіти в Україні є справою колективною: над нею працювало і працює багато колективів освітян і управлінців освітою. Філософи тут є лише однією із ланок, хоча й далеко не останньою. Віктор Петрович Андрущенко є видатним представником цієї ланки, який вміє бути як організатором роботи, так і вірним і надійним членом команди, нарешті і передусім – чудовою, працювитою, доброю і надзвичайно дружньою людиною, справжнім гуманістом і в роботі, і в людських стосунках. Це дозволило йому завжди оточувати себе не просто колегами, підлеглими і виконавцями, а створювати колектив однодумців. Дане дослідження також багато в чому стало можливим завдяки допомозі та сприянню давніх і нових соратників Віктора Петровича: найбільш причетних до підготовки цього видання він згадав у передмові до свого дослідження, і серед них переважна більшість – саме філософи. Ця книга – не лише підсумок досліджень їхнього колеги і вчителя, але й виклад тієї дослідницької парадигми, яка дає усі підстави стверджувати, що справа Віктора Петровича Андрущенка уже має своє втілення у науковій школі, але й надалі вона завдяки цій школі матиме своє закономірне продовження як у вітчизняній системі освіти, так і в Україні в цілому.

Безумовною заслугою автора є аналіз трендів розвитку українського суспільства. Цей аналіз вартий роботи цілого інституту (наприклад, Інституту стратегічних досліджень), однак його значущість значно ширша і вагоміша за аналітичну роботу інституту чи навіть цілої Ради національної безпеки і оборони: автор поставив перед собою і в цілому успішно реалізував значно амбітніше завдання: він прагне виявити духовні та організаційні основи українського суспільства – ті основи, які будуть значимі не лише до кінця року, чи на ближчу, чи навіть «стратегічну» перспективу. Це ті метафізичні основи українства та українського народу в цілому, які взагалі дають підстави говорити про підставовість українського суспільства, його внутрішню сутність і гідність – про те, що раз і назавжди знімає питання про те, чи можлива і чи потрібна українська державність. Лише ствердна і впевнено ствердна відповідь може бути на це питання, яке з надією ставили перед собою століттями українські патріоти, і яке намагаються наповнити сумнівами, гібридними софізмами і інсинуаціями недруги України. Цим проблемам присвячено останні розділи монографії і вони отримують свій ретельний і аргументований аналіз, а отримані в них висновки звучать як настанова для майбутніх поколінь.

До побажань щодо даного монографічного дослідження можна було би віднести хіба що краще розвинути не до кінця реалізовану автором можливість залучення теорії соціальних систем у якості складової, а можливо, й основи, досліджень запропонованої моделі організованого суспільства. Автор згадує у другому томі ідеї Талкота Парсонса, однак варто також залучити ширше у наступних виданнях цієї монографії ідеї його учнів – передусім Нікласа Лумана, а також Елвіна Гоуднера, Джефрі Александера та інших. Втім, це не вплинуло би на зміни авторської концепції, а швидше додало би нових аргументів на її користь.

В цілому, слід визнати, що третє видання монографії Віктора Петровича Андрущенка «Організоване суспільство: Проблеми суспільної самоорганізації та інституалізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі тисячоліть: Досвід соціально-філософського аналізу», підтвердило і закріпило незаурядну значущість цього фундаментального дослідження, яке, безумовно, є знаковою і багато у чому поворотною подією у вітчизняному суспільствознавстві.

Михайло Бойченко,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри теоретичної і практичної філософії
Київського національного університету імені Тараса Шевченка